

Pukovnik u penziji
dr MIHAJLO VUČINIĆ

Ograničeni nuklearni rat

Rasprave o ograničenom nuklearnom ratu zaokupile su savremenu vojnu misao i ratnu doktrinu ne samo velikih sila i bloкова već i mnogih zemalja u svetu iz više razloga. U prvom redu zbog veoma jasno izraženih shvatanja da se u ratu mogu upotrebiti i nuklearna sredstva „male” moći i pored postojanja ogromnih zaliha nuklearnog oružja i rizika da se svet može više puta uništiti. U slučaju da odvracanje zataji, ograničeni nuklearni rat, uz sve rizike eskalacije, ipak, ostaje jedna od mogućnosti za rešavanje spora među nuklearnim silama. Jer, realna je pretpostavka da bi se zemlje koje raspolažu nuklearnim oružjem u kritičnoj situaciji na frontu mogle odlučiti i na ograničenu upotrebu tog oružja, pri čemu bi eskalacija bila pod kontrolom. S druge strane, ubrzan razvoj konvencionalnog oružja na bazi nove tehnologije, čije se vatrene i udarne mogućnosti približavaju efektima nuklearnog oružja, ipak neće potisnuti nuklearno oružje, naročito ono namenjeno za ograničeni nuklearni rat, jer se na njega uvek mora računati zbog pretpostavke da konvencionalne snage ne ispune zadatak, odnosno ne zastave i ne spreče duboke prodore protivničkih snaga.

Razvoj nuklearnog oružja na strategijskom i taktičkom nivou opredelio je mogućnost njegove upotrebe u *opštem* ili *ograničenom* nuklearnom ratu. U početku je primat imalo strategijsko nuklearno cružje (doktrina opšteg nuklearnog rata), dok je kasnije došlo do in-

tenzivnog i slojevitog razvoja nuklearnog oružja tzv. male snage¹ (doktrina ograničenog nuklearnog rata). Uloga nuklearnog oružja se postepeno menjala i pomerala od strategijskog ka taktičkom nivou. Od atomske i hidrogenske bombe, preko strategijskih nuklearnih bojnih glava različitih vrsta i snaga, krenulo se i u razvoj projektila „srednje” i „male” snage, odnosno „taktičkog” nuklearnog oružja namenjenog vojištu. Paralelno sa tim postavlja se i pitanje odnosa nuklearnog i konvencionalnog oružja, pri čemu je trend razvoja išao ka njihovom sve većem i bržem približavanju. Klasično konvencionalno oružje je sve više povećavalo vatrenu i udarnu moć, a nuklearno oružje se razvijalo u dva pravca: (1) ka minijaturizaciji i (2) daljem razvoju raketa strategijske namene. Uz to, sve više je sazrevala svest o tome da nuklearno oružje nije univerzalno, ni racionalno (naročito strategijskog nivoa), da ono ne može da potisne konvencionalno oružje, već samo može da utiče na način njegove upotrebe.

Takav trend razvoja pred savremenu strategijsku misao postavio je problem *odnosa nuklearnog i konvencionalnog oružja* u ograničenim ratovima, što su strategije pojedinih zemalja, naročito Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza različito rešile. U Sjedinjenim Američkim Državama se, na primer, smatra da konvencionalno oružje smanjuje stepen verovatnoće nuklearnog rata sa Sovjetskim Savezom, u meri u kojoj povećava prag odvrćanja. Zbog toga je došlo do modernizacije i jačanja američkih oružanih snaga konvencionalnog tipa, što se zahteva i od saveznika u Evropi. Sovjetska doktrina prilazi drukčije ograničenom nuklearnom ratu, smatrajući da bi on neminovno eskalirao u opšti nuklearni rat.

Do bržeg razvoja nuklearnog oružja „male” snage, odnosno nuklearnih projektila namenjenih za vojište, u poslednje vreme došlo je i zbog *krize odvrćanja*, iako se doktrina ograničenog nuklearnog rata razvijala pod okriljem odvrćanja i potrebom za ograničavanjem upotrebe nuklearnog oružja, ali i nastojanjem da se ono, ipak, učini „racionalnim” sredstvom politike. Reč je, zapravo, o dilemi — kako da se nuklearno oružje upotrebi u ratu, a da ne dođe do nuklearne katastrofe. Strategija odvrćanja, bolje reći kriza te strategije,

¹ U literaturi se pojavljuju različite klasifikacije nuklearnog oružja na bazi snage, vrste eksplozije, namene i načina dejstva. Nuklearno oružje veoma male snage (mikroprojektili, potkilotonski projektili) obuhvata projektele do 1 KT; male snage do 10 KT; srednje snage do 30 KT; velike snage do 500 KT; i veoma velike snage iznad 500 KT; koriste se i klasifikacije — taktički, taktičko-operativni, operativni, operativno-strategijski i strategijski nuklearni projektili. Ta podela je veoma uslovna jer, što je za neku zemlju (supersilu) taktički projektil, to je za drugu zemlju (malu ili srednju) projektil strategijskog nivoa.

putem ograničavanja dovela je do ideje i doktrine ograničenog nuklearnog rata. Drugim rečima, dok postoji opasnost od izbijanja opšteg nuklearnog rata, dotle se moraju razmatrati mogućnosti kako da se on spreči ili ograniči, jer u suprotnom, ideja o odvrćanju izgubila bi svaki smisao i značaj.

Kao što se strategijsko nuklearno oružje do sada pokazalo kao „racionalno i efikasno” sredstvo politike u sprečavanju svetskog nuklearnog rata (neki misle i konvencionalnog svetskog rata), tako se pretpostavlja da bi nuklearno oružje „male” snage moglo biti upotrebljeno u ograničenom ratu, a da on ne eskalira u svetski nuklearni sukob. Nuklearno oružje „male” snage na taj način bi se moglo iskoristiti kao „racionalno” borbena sredstvo na vojištu. Takva rezonovanja navode na zaključak da se svet, zaista, nalazi u eri *realnih mogućnosti, ali i opasnosti* od ograničenog nuklearnog rata, što se, uostalom, može i potvrditi ne samo snagama i sredstvima kojima raspolažu nuklearne sile, naročito Sjedinjene Američke Države i Sovjetski Savez, već i njihovim ratnim doktrinama i strategijskim rešenjima o načinu vođenja ograničenog nuklearnog rata.

Temeljitiya analiza razvoja nuklearnog oružja i koncepcija njegove upotrebe ukazuju na dva „nivoa” ograničenog nuklearnog rata.

Prvi „nivo”, koji je manje verovatan, odnosi se na eventualni „ograničeni” nuklearni rat između vodećih nuklearnih sila — SAD i SSSR-a. Bolje reći, tu se radi o primeni *principa ograničavanja*, odnosno selektivnoj upotrebi strategijskog i drugog nuklearnog oružja. Na toj ideji, uostalom, počiva suština nuklearnih doktrina supersila, izražena ne samo u strategijskim idejama, rešenjima i dilemama (udaru po vojnim ciljevima ili gradovima, prvom ili drugom nuklearnom udaru, odnosno nuklearnom uzvratu) već i u politici međusobnih odnosa, pre svega u borbi za prestiž, u trci u naoružavanju, ali i u pregovorima o ograničavanju strategijskog nuklearnog i drugog oružja.

U idejama i razlikama u shvatanju i tumačenju pojmova „totalni (sveobuhvatni)” i „opšti (globalni) rat” nuklearnim oružjem, naziru se suptilni prilazi u američkoj strategiji nuklearnog rata, odnosno principu ograničavanja. Dok se u totalnom ratu prednost daje *napadu* (prvom nuklearnom udaru, napadu na gradove i vojne ciljeve), dotle je opšti rat sredstvo *odbrane* (nuklearni uzvrat), kojeg treba pribeći kad su iscrpljene sve mogućnosti odvrćanja.

Drugi „nivo” ograničenog nuklearnog rata je više verovatan, pa je mnogo složeniji i opasniji, a odnosi se na upotrebu nuklearnog oružja „male” snage koje je namenjeno vojištu. Problematika

takvog ograničenog nuklearnog rata nije samo predmet razmatranja supersila i zemalja koje raspolažu nuklearnim oružjem već neposredno pogađa i ostali svet, jer svaka zemlja može biti potencijalno područje upotrebe nuklearnog oružja „male” snage. Minijaturizacija nuklearnog oružja, konstruisanje različitih nuklearnih lanse-
ra i projektila za udare na vojne ciljeve na bojištu, proizvodnja neutronskog oružja i drugi procesi modernizacije oružanih snaga, stvorili su realne pretpostavke i povećali opasnost od ograničenog nuklearnog rata. Takav rat bi se, verovatno, mogao voditi u više varijanti:

a) upotrebom nuklearnog oružja „male” snage obe supersile, SAD i SSSR-a, na teritoriji drugih zemalja, uključujući evropsko ratište, odnosno teritorije njihovih blokovskih saveznika na prostoru gde je raspoređeno nuklearno oružje;

b) upotrebom nuklearnog oružja „male” snage jedne ili obe nuklearne supersile (ili neke druge nuklearne sile) na područjima zemalja tzv. trećeg sveta, na teritorijama onih zemalja koje nemaju nuklearno oružje i gde ono nije raspoređeno;

c) upotrebom nuklearnog oružja onih zemalja za koje se pretpostavlja da već imaju ili nameravaju da proizvode takvo oružje.² Ta varijanta je posledica proliferacije nuklearnog oružja, što može imati i drugačije političke i vojne reperkusije šireg značaja. Negativne posledice širenja nuklearnog oružja mogu se ispoljiti u pojačanom nepoverenju među tim državama i vladama; u mogućnosti većih vojnih pretnji, zaoštavanja odnosa i kriza; u povećavanju vojnostrategijske i druge zavisnosti od supersila na bazi čije tehnologije i licenci razvijaju nuklearno oružje i drugu borbenu tehniku itd. Međutim, ima mišljenja da širenje kruga nuklearnih zemalja može imati pozitivne posledice, pre svega, u sprečavanju nuklearnog monopola supersila.

Ograničeni nuklearni rat u američkoj teoriji i doktrini

Ideje o ograničenom ratu, odnosno o ograničavanju kao strategijskom principu u američkoj vojnoj teoriji i doktrini javile su se vrlo rano. To se uočava već u prvim vojno-političkim analizama zbog neuspeha prve posleratne američke doktrine „masovne odmazde”, koja se pokazala nerealnom i neefikasnom. Ona se zasnivala na

² U štampi se iznose podaci o tome da su se Izrael, Južnoafrička Republika, Indija i Pakistan već „upisale” u klub nuklearnih sila.

američkom nuklearnom monopolu, a bila je izražena u stavu — udariti protivnika *ukupnom nuklearnom i drugom silom* u svakom delu sveta gde bi bili ugroženi američki „vitalni interesi”. Izuzetak u tom pogledu bila je zapadna Evropa, gde bi se, u slučaju rata konvencionalnim oružjem, zbog premoći protivnika moglo upotrebiti taktičko nuklearno oružje, što je, u suštini, značilo opredeljenje za ograničeni nuklearni rat. Prema tome, već u Dalsovoj koncepciji o ograničenoj upotrebi nuklearnog oružja u Evropi naziremo začetke doktrine ograničenog nuklearnog rata, iako je on bio odlučan zagovornik doktrine opšte i potpune odmazde.

Kao što je poznato, strategijska zamisao „masovne odmazde” o upotrebi nuklearnog oružja nije se mogla realizovati, iako su se Sjedinjene Američke Države nalazile pred ozbiljnim iskušenjima (na primer, u korejskom ratu). Prva korekcija te krute i nerealne doktrine izvršena je „strategijom gradiranog zastrašivanja”, koja je predviđala nuklearni udar po protivniku, ali ne više ukupnom snagom već *dozirano*, prema stepenu protivničkog poteza. Ovde je važno zapaziti da se i u upotrebi strategijskog nuklearnog oružja predviđa *ograničenje*, a početkom tih pedesetih godina, kao dopunu konvencionalnim snagama NATO u Evropi, Amerikanci uvode taktičko nuklearno oružje da bi „uravnotežili” odnos snaga na evropskom ratištu, čime praktično počinju stvarati formacije za vođenje *ograničenog nuklearnog rata*.

Ideje o ograničavanju kao principu američke vojne doktrine i ograničenom nuklearnom ratu upotrebom nuklearnih snaga na bojištu, provlače se praktično u celom toku posleratnog razvoja američke nuklearne politike i strategije, s tim što je ograničeni nuklearni rat potpuniju doktrinarnu razradu dobio u toku šezdesetih godina i kasnije. Svakako da je na to uticao ne samo razvoj vojne moći SSSR-a, naročito kvalitet nuklearnog oružja, već i tadašnja njegova ratna doktrina i strategija.

Američka doktrina „elastičnog odgovora”, odnosno strategija „odmerenog uzvrata” u raznim varijantama dalje je konkretizovala princip ograničavanja u pojedinim strategijskim idejama i rešenjima, koja su, u osnovi, zadržala *kontinuitet* u nastojanju da se održi i izrazi prednost nad suparnikom. U svim doktrinarnim opredeljenjima Pentagona uvek je bilo elemenata *selektivne upotrebe nuklearnih sredstava*, kako u jačini i kvalitetu oružja tako i po izboru *ciljeva* (gradovi, vojni objekti). Ali, isto tako je tačno da je srž američke doktrine od sredine šezdesetih godina bila u ideji „garantovanog uništenja”. „Sigurno razaranje je suština cele ideje o zastrašivanju. Moramo imati istinsku sposobnost da sigurno razorimo

protivnika, a ta sposobnost mora biti i uverljiva", isticao je *Robert Maknamara*.³ Suština takve doktrine bila je u intencijama sprečavanja i ograničavanja, a ne vođenja nuklearnog rata. Ako već mora da dođe do nuklearnog rata, onda neka bude ograničen.

Na pitanje kako nuklearni rat u današnje vreme može biti ograničen, politička i vojna misao u Sjedinjenim Američkim Državama dala je različite odgovore. *H. Kisindžer* je, na primer, u prvi plan istakao krajnji cilj ograničenog rata, pri čemu je najvažnije da taj cilj ne bude preteran sa stanovišta protivnika. *R. Osgud* je smatrao da je najvažnije ograničenje u pogledu upotrebe nuklearnog oružja, a zatim ograničenje u vremenu i prostoru. *R. Maknamara*, koji je ideje o ograničenom nuklearnom ratu pretočio u doktrinu *odmerenog uzvrata*, isticao je da, pored ograničavanja u vremenu i prostoru, mora postojati i ograničavanje i po posledicama, a ono se postiže podizanjem praga odvratanja na obe strane. Međutim, on je predviđao da odvratanje može i da zataji, ali da u tom slučaju nijedna „razumna” nuklearna sila ne može želiti opšti nuklearni rat u kojem sasvim sigurno ništa ne dobija, a gubi sve, u kojem je, drugim rečima, pitanje pobede ili poraza bespredmetno. „On je zato predložio da, ako se desi da SAD ili SSSR upotrebe nuklearno oružje u međusobnom ratu, taj rat bude u strogo određenim granicama.”⁴

Maknamarina doktrina „odmerenog uzvrata” je, u suštini, doktrina ograničenog (ograničavajućeg)⁵ nuklearnog rata, jer upotrebljava reč „uzvrat”, a ne „odmazda”, nije slučajna ni zanemarljiva. Ona, svakako, ne znači „napad”, već ima neke elemente „odbrane”, koja treba da ojača i održi prag odvratanja na srazmerno visokom nivou (pretnja nuklearnim udarom po gradovima). Odgovor na to kako odvratiti protivnika, odnosno „ograničiti” opšti nuklearni rat nađen je u drugom nuklearnom udaru (nuklearnom uzvratu).

Doktrina „realističkog odvratanja” (Nikson — Lerd) takođe je strategija *drugog udara*, i u suštini je gotovo ista kao i Maknamarina doktrina. Razlika je samo u snagama odvratanja, pa je nastavljena trka u kvalitetu nuklearnog oružja sa Sovjetskim Savezom kako bi se ostvarila prednost.

Dalji razvoj američke doktrine ograničenog nuklearnog rata išao je ka stvaranju oružja koje se što preciznije navodi na cilj, una-

³ *NIN*, br. 1654, od 12. septembra 1982, str. 50.

⁴ Božić Nemanja, *Posleratna globalna strategija SAD*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd 1974, str. 177.

⁵ Pojam „ograničavajućeg” adekvatniji je suštini same ideje, jer je reč o razmatranjima koja predstavljaju upotrebu (selektivnu) strategijskog nuklearnog oružja. Suština i pravi sadržaj ograničenog nuklearnog rata je, pak, u upotrebi nuklearnog oružja „male” i „srednje” snage.

pređivanju sistema komandovanja, komunikacija i kontrole koja će što racionalnije iskoristiti postojeće mogućnosti i prednosti u tehnološkim rešenjima. Doktrina *Džejmsa Selindžera* pledirala je za takva dejstva nuklearnog oružja koja su nazivana „hirurškim udarima“, aludirajući na preciznost hirurških zahvata, a omogućavali su realizaciju koncepcije udara po vojnim ciljevima. Takav opšti trend u razvoju američke doktrine zadržao se do današnjih dana, jer neutronske projektili, rakete srednjeg dometa u Evropi, pokretne snage itd., nisu samo američki odgovor na razmeštaj sovjetskih raketa SS-20, već su izraz američke politike i strategije u celini, koje su uvek imale ofanzivnu koncepciju.

Značajne korekcije u daljoj razradi doktrine ograničenog nuklearnog rata, unela je poznata „Direktiva 59“ predsednika SAD *Džima Kartera*, koja je proširila bazu za modernizaciju i upotrebu nuklearnih sredstava, naročito oružja „male“ snage.

Administracija *Ronalda Regana* te postavke je teorijski dalje razradila i materijalno-tehnički osigurala. To su potvrdile brojne rasprave o razvoju i upotrebi nuklearnih snaga, osobito planovi i programi njihovog jačanja, modernizacije i načina upotrebe, naročito na evropskom ratištu. Planovi razvoja američkih oružanih snaga i oružja obuhvatili su: strategijsku nuklearnu trijadu — interkontinentalne balističke rakete MX, bombardere B-1 i podmornice *trident*; zatim razvoj krstarećih raketa, raketa srednjeg dometa, neutronskog oružja; što je trebalo da obezbedi čitavu *lepezu nuklearnih snaga* koje bi se upotrebile u različitim vrstama i varijantama rata, pri čemu ograničeni nuklearni rat ima prednost, odnosno „potpuna kontrola eskalacije nuklearnih udara“.

Na takvim materijalnim osnovama razvila se doktrina „globalne odmazde“, odnosno strategija „direktne konfrontacije“, čiji je cilj u tome da Sjedinjene Američke Države opet ostvare monopol nad nuklearnim oružjem i da postignu opštu strategijsku prednost.

Međutim, takav monopol je iluzoran ako je američka teritorija u dohvatu sovjetskog nuklearnog oružja. Čak se i Dalsova doktrina „masovne odmazde“, koja je počivala na „apsolutnom monopolu“, pokazala sterilnom, što su američki teoretičari i stratezi dobro zapamtili. Zbog toga je Reganova administracija suptilnije prišla razradi doktrine ograničenog nuklearnog rata, jer ona pretpostavlja cbostranu uzdržanost i interes da se rat održi na ograničenim razmerama.

Umesto strategijskog odvrćanja Sjedinjene Američke Države se opredeljuju za *pobedu* u svakom ratu, uključujući i nuklearni —

ograničeni i opšti rat. Zbog toga je akcenat „globalne odmazde” na stalnom jačanju američke vojne moći, radi ostvarivanja premoći nad protivnikom, na stvaranju oružanih snaga „sposobnih da izbace iz stroja čitavu sovjetsku vojnu i političku strukturu”, pri čemu bi se vodilo računa o dinamici eskalacije, odnosno težilo bi se „ograničavanju” (preciznom gađanju nuklearnih i konvencionalnih vojnih ciljeva, industrije od ključnog značaja i drugih strategijskih objekata). To znači da se američka doktrina vraća selektivnom *prvom nuklearnom udaru*, pri čemu se smatra da se nuklearna vatra može kontrolisati, odnosno da ograničeni nuklearni rat ne mora eskalirati u opšti nuklearni rat.

U tom kontekstu treba shvatiti i američku *Strategijsku odbrambenu inicijativu* (SDI), popularno nazvanu „rat zvezda”, jer se i u njoj prepoznaju osnovne ideje ograničenog rata. Planirani projekat, po rečima Ronalda Regana⁶ trebalo bi da postojeće sovjetsko strategijsko nuklearno oružje učini „nemoćnim i zastarelim”. Obrazloženja tog projekta polaze od želje američke administracije da postojeću strategiju zastrašivanja, zasnovanu na ofanzivnom oružju i stalnoj pretnji masovnom odmazdom, zameni novom vrstom bezbednosti koja je zasnovana na potpunoj „zaštiti i odbrani”. Umesto doktrine sigurnog uništenja nudi se sigurna „odbrana”, čime bi se postiglo uništenje protivničkih strategijskih nuklearnih raketa u kosmosu pre nego što stignu do cilja na američkom tlu. Ne ulazeći u tehničko-tehnološku i vojnu realnost, kao i u mnoga druga osporavanja i otpore novom strategijskom konceptu ne samo u naučnim i političkim krugovima u svetu već i među saveznicima i u samim SAD, za našu temu je bitno konstatovati da se „ograničenim sredstvima”, odnosno protivraketnim sistemom u kosmosu nastoji onemogućiti dejstvo protivničkog nuklearnog potencijala i postići pobjeda. Na taj način se i „rat zvezda” — prema protagonistima tih ideja — može smatrati kao svojevrstan ograničeni rat. On je ograničen po prostoru (odlučio bi se u kosmosu), po upotrebljenim sredstvima (koristilo bi se kosmično protivraketno oružje protiv strategijskih raketa protivnika), po vremenu trajanja (ratna dejstva trajala bi samo za vreme boravka protivničkih raketa u kosmosu na putu za američku teritoriju tj. do 30 minuta). Sovjetski Savez je ceo plan SDI odbacio i protumačio kao američki pritisak i pokušaj da ostva-

⁶ U govoru 23. aprila 1983. god. Ronald Regan je najavio novu veliku promenu u američkom vojnotehnološkom, doktrinarnom i političkom stavu na probleme rata i vojne strategije. „Večeras pokrećemo jedan novi napor koji ima za cilj da promeni tok ljudske istorije”, obratio se naciji predstavljajući projekat „Strategijska odbrambena inicijativa”.

re strategijsku prednost, jer bi jedna strana bila u stanju da izvrši nuklearni napad i da u isto vreme spreči uzvratni udar druge strane. Ako ne dođe do pregovora, sovjetska strana upozorava da će odgovoriti adekvatnim merama i održati ravnotežu.

Ograničeni nuklearni rat u sovjetskoj teoriji i doktrini

Nasuprot pomenutim američkim idejama, teorijama i doktrinama ograničenog nuklearnog rata, sovjetska politička i vojna misao i ratna doktrina smatraju da je svaka ideja o takvom ratu nerealna, čak besmislena, jer bi pojedinačni nuklearni udari raketama „male” snage veoma brzo eskalirali u opšti nuklearni rat. Sovjetska doktrina ne samo da američke stavove o selektivnoj upotrebi strategijskih nuklearnih raketa smatra neprihvatljivim već i upotrebu taktičkog nuklearnog oružja u „kritičnim” situacijama, rejonima i po vojnim ciljevima, krajnje nerealnim, jer se nuklearnim dejstvima bez cbzira na veličinu upotrebljenog projektila ne može sprečiti eskalacija rata. Naprotiv, svaki pokušaj da se traži pobeda u eventualnom nuklearnom ratu, pa makar on bio i „ograničen”, pri sadašnjem odnosu snaga supersila i blokova čista je iluzija, kao i svako nastojanje da se SSSR dovede u inferioran položaj („ratom zvezda” na primer).⁷

Takva sovjetska shvatanja o ograničenom nuklearnom ratu sastavni su deo osnovnog stava njihove ratne doktrine kojoj je strana svaka relativnost pobede i poraza u ratu. Sovjetska politička i vojna misao oficijelno ne raspravljaju o odvrćanju, ne prihvataju načelo ograničavanja, ni ograničeni rat, naročito nuklearnog karaktera. Međutim, one nisu ravnodušne ni prema teorijskim raspravama, a pogotovo doktrinarnim stavovima o ograničenom nuklearnom ratu na Zapadu, posebno u Sjedinjenim Američkim Državama, jer su svesni da se, na bazi razmeštaja, planova upotrebe, manevara i vežbi na evropskom prostoru ne sme isključiti ni mogućnost upotrebe

⁷ „Sovjetski Savez smatra neprihvatljivom samu ideju o nuklearnom ratu. Mi smatramo da rat može biti započet, ali što se tiče pobede, ona je nemoguća. U takvom ratu ne može biti pobjednika ... Kada se govori o lokalnom nuklearnom ratu, najčešće se pominje evropska scena, ali to za Evropu ne može biti uteha. Za Evropu je podjednako poguban i lokalni i globalni rat. No, voditi lokalni nuklearni rat je apsolutno nemoguće. Oni koji su upućeni u ovu problematiku dobro znaju da se ograničeni nuklearni rat ne može voditi, jer će ograničeni nuklearni rat neizbežno prerasti u globalni, sa fatalnim posledicama.”

(General Viktor Starodubov, član Generalštaba Sovjetske armije, „Zamke sopstvene retorike” — razgovor na četvrtom kanalu britanske televizije, NIN od 29. aprila 1984.)

nuklearnog oružja „male” snage, pa bi iznenađenje u tom pogledu imalo tragične posledice.

Sovjetski stav o upotrebi oružanih snaga veoma je jasan. Na svaki napad bilo kojim snagama (nuklearnim ili konvencionalnim), bez obzira na nivo (u ograničenom ili opštem, svetskom ratu) — sovjetske oružane snage će da odgovore *svim* raspoloživim snagama i sredstvima, uključujući i strategijske raketno-nuklearne snage radi razbijanja protivnika i izvojevanja pobeđe.

Premda u Sovjetskom Savezu ne priznaju mogućnost selektivne upotrebe strategijskog nuklearnog oružja, ni ograničeni nuklearni rat, ipak, on ima odgovarajuće snage i za takva dejstva. Sovjetska doktrina upotrebu nuklearnog oružja smatra sastavnim delom svog vojnog potencijala i krajnjim sredstvom pomoću kojeg bi se uticalo na ishod rata na određenom vojištu ili u globalnim razmerama. Sve dok je doktrina indikator namera može se pretpostaviti da je Sovjetski Savez spreman i za ograničeni nuklearni rat. Drugim rečima, sovjetski stratezi u eventualnim borbenim dejstvima na evropskom ratištu insistiraju na iznenađenju, ofanzivnosti, dubokim prodorima, brzini i visokom tempu napada kako bi se razbile prve linije NATO, što bi se ostvarilo pomoćnim konvencionalnim snagama, pre svega KoV, čime bi se izbegla eventualna upotreba taktičkog nuklearnog oružja i tako smanjio rizik eskalacije u svetski nuklearni rat.

Ukoliko bi SAD upotrebile nuklearno oružje „male” snage, SSSR bi odgovorio istom merom, ali bez ograničenja. Međutim, u SAD smatraju da je malo verovatno da bi SSSR na taktički nuklearni potez, odnosno upotrebu raketa „male” snage, odmah odgovorio čitavim nuklearnim arsenalom. „Ako verujemo da bi učinili to, onda verujemo da je instinkt samoodržavanja potpuno ugašen u političkim liderima, armijama i njihovim komandama.”⁸

Negativan sovjetski odnos prema ograničenom ratu ima ishodište u razlozima političke i vojnostrategijske prirode.

Politički razlozi su u nastojanju Sovjetskog Saveza da ubedi svet u svoju miroljubivu politiku, u to da je njegova doktrina po karakteru odbrambena, da ne predviđa napad na neku drugu zemlju, niti preduzimanje inicijative u pogledu upotrebe nuklearnog oružja. Takav stav se potkrepljuje ne samo izjavama ranijih rukovodećih ljudi (Brežnjeva, Andropova, Černjenka, Ustinova) već i novim predlozima generalnog sekretara KP SSSR-a Mihaila Gorba-

⁸ Edvard Lutvak, profesor Centra za strategijske i međunarodne studije u Vašingtonu, NIN br. 1653, od 5. septembra 1982.

čova za pregovore o etapnom smanjivanju nuklearnog arsenala sve do njegovog konačnog i potpunog eliminisanja do početka novog veka. I zvaničnom deklaracijom o razoružanju, objavljenom na specijalnom zasjedanju Ujedinjenih nacija, Sovjetski Savez se obavezuje da neće prvi upotrebiti nuklearno oružje. Takve sovjetske inicijative, naročito poslednja, nisu ostale bez odjeka u svetu.

U Sovjetskom Savezu ističu da njihova ratna doktrina polazi od stava da nuklearno oružje, bez obzira na nivo ili snagu, ne može biti instrument rata, niti sredstvo kojim se mogu postići politički ciljevi. Prema tome, to ne mogu biti ni nuklearna oružja „male” snage kao sredstvo ograničenog nuklearnog rata, jer ona ne menjaju suštinu, karakter ni posledice upotrebe nuklearnog oružja. Sovjetska strana bi nuklearno oružje upotrebila samo kao *odgovor* u slučaju da ga neko drugi upotrebi. I samo zbog toga ga poseduje i usavršava. Na takvim teorijskim i doktrinarnim premisama Sovjetski Savez gradi svoju politiku „mira i saradnje” u svetu, stavove za pregovaranje o nuklearnom razoružanju sa Sjedinjenim Američkim Državama, i za celokupne vojno-političke odnose sa zemljama zapada, naročito članicama NATO u Evropi.

Vojnostrategijski razlozi, koje opredeljuje pomenuti negativan stav sovjetske ratne doktrine prema ograničenom nuklearnom ratu, odnosno upotrebi nuklearnog oružja namenjenog vojištu, sadržani su u geostrategijskom položaju Sovjetskog Saveza u odnosu na evropsko ratište i u strategiji „prvog udara” sa male udaljenosti, koji se forsira u Pentagonu, prihtava u vojnim krugovima NATO i konkretizuje ratnim planovima, manevrima i vojnim vežbama na evropskom prostoru.

Raspored taktičkog nuklearnog oružja na teritoriji zemalja članica NATO u zapadnoj Evropi, naročito američkih tzv. evroraketa nije samo „mali korak” u nastojanju da se ostvari prednost i monopol već je sa geostrategijskog stanovišta krajnje nepovoljan za Sovjetski Savez. Veliki deo njegove teritorije, naročito najvažniji i najosetljiviji delovi u Evropi, mogu biti izloženi dejstvima tog nuklearnog oružja, dok je teritorija Sjedinjenih Američkih Država pošteđena, iako bi njene snage bile glavni nosilac nuklearnog udara po Sovjetskom Savezu.

Strategija „prvog udara sa male udaljenosti”, što je suština i glavni cilj upotrebe američkih nuklearnih raketa raspoređenih u evropskom prostoru, za Sovjetski Savez je opasnija nego prvi udar strategijskim raketama s američkog kontinenta. Dok strategijske nuklearne rakete sa lansirnih pozicija iz Sjedinjenih Američkih Država stižu na cilj u Sovjetski Savez nakon 30 minuta, što pruža mno-

ge mogućnosti da se proverí „istinitost napada” i da im se antiraketni sistem suprotstavi, odnosno da se izvrši odgovarajući nuklearni uzvrat, dotle rakete srednjeg dometa dolaze do cilja za svega nekoliko minuta (4 — 7) i mogu da pogode svaki evropski deo SSSR-a i da izbace iz stroja odgovarajuće sovjetske rakete.

Američke nuklearne rakete srednjeg dometa po snazi mnogo ne zaostaju za interkontinentalnim raketama, a uz to su još i preciznije. Predsednik Akademije nauka SSSR-a, fizičar *Anatolij Aleksandrov*, na pitanje novinara iz američkog časopisa *Njussvik (Newsweek)*: zašto postavljanje američkih raketa u zapadnoj Evropi povećava rizik rata odgovorio je: „Te rakete mogu da stignu do svojih ciljeva za pet do sedam minuta dok je strategijskim raketama (stacioniranim u SAD) potrebno 30 minuta. Za 30 minuta možemo da saznamo i da proverimo koja je vrsta rakete lansirana, na koje je ciljeve usmerena i koji su minimalni efekti kojima bismo bili izloženi. Visoka komanda naše zemlje uzela bi učešće u odlučivanju o merama odmazde. Ali, ako se to vreme skрати na svega 5 minuta, nikakva promišljena odluka ne može se doneti. Najverovatnije bi to bilo čisto automatsko reagovanje na znak za uzbunu. Mogućno je da znak za uzbunu bude dat zbog nekog slučajnog lansiranja. Ne bi bilo vremena da se kaže: „Ovo je slučajno, nije napad, što bi bilo mogućno kad vreme za upozorenje traje 30 minuta.”⁹

Dejstvom američkih nuklearnih raketa srednjeg dometa iz zemalja zapadne Evrope, Sovjetski Savez bi praktično bio lišen mogućnosti nuklearnog uzvrata, što znači da protivnik ne bi postigao samo taktičku prednost, već bi ostvario strategijski cilj — uništiti glavni sovjetski nuklearni potencijal. Na taj način, prema sovjetskom mišljenju, nuklearnim evroraketama (operativno-taktičkog nivoa) ostvaruju se strategijski ciljevi, pa se i ograničeni nuklearni rat javlja kao strategijsko sredstvo globalne američke ratne doktrine.

Uočavajući važnost vojnostrategijskih razloga i posledica razvoja nuklearnih raketa i drugih sredstava ograničenog nuklearnog rata, Sovjetski Savez je dao jednostranu obavezu „da neće prvi upotrebiti nuklearno oružje”, što je tražio i od Sjedinjenih Američkih Država, ali su one to odbile, navodno zbog premoći Sovjetskog Saveza u konvencionalnom oružju, pre svega u Evropi. Očito da su razlozi dublje prirode i proizvod su opšte konfrontacije i nepoverenja supersila na čemu se, pored ostalog, grade njihove ratne doktrine.

⁹ *Politika*, od 22. juna 1983, str. 4.

Doktrina ograničenog nuklearnog rata i evropske zemlje

Rasprave o ograničenom nuklearnom ratu, odnosno sučeljavanju američke i sovjetske politike i strategije, a još više njihove praktične odluke (razmeštaj nuklearnih raketa srednjeg dometa na jednoj i drugoj strani, sastav i nov raspored vojnih formacija, jačanje pokretnih snaga itd.) stavile su *sve evropske zemlje*, a ne samo članice blokova, pred mnoge dileme i neposredne političke i vojnostrategijske probleme. Američke teorije i doktrine ograničenog rata teško se prihvataju u zapadnoj Evropi, čak i među članicama NATO, a sovjetska „politička obrazloženja”, uz postojeće nuklearne snage namenjene evropskom ratištu i strategiju njihove upotrebe, ostaju veoma neuverljiva ne samo za zemlje NATO-a, već i šire.

Sovjetski doktrinarni stavovi, u odgovoru na eventualnu američku upotrebu taktičkog nuklearnog oružja, podstiču na razmišljanje i članice Varšavskog ugovora, posebno one koje bi, u slučaju ograničenog nuklearnog udara protivnika, postale poprište nuklearnog okršaja bez „sigurne odbrane”. Stavovi u raspravama o sovjetskoj doktrini, naročito oni izneti u knjizi maršala Sokolovskog *Sovjetska strategija* o tome da se i zemlje socijalističkog lagersa mogu naći u ograničenom „nuklearnom ratu” izazvali su brojne komentare ne samo na Zapadu, već i u naučnim i vojnim krugovima na Istoku. Prema scenarijima na nekim vojnim vežbama, koje su se, prema izvorima sa Zapada, izvodile zadnjih nekoliko godina na bazi planova Varšavskog ugovora, gubici na teritorijama nekih socijalističkih zemalja procenjivani su na 60 — 70 odsto ljudstva na frontu i među stanovništvom. Smatra se da sovjetska doktrina nije pružala pouzdana rešenja o tome kako zaštititi svoje saveznike od nuklearnih udara američkih evroraketa.

Zabrinutost evropskih zemalja, kako onih koje su u blokovima i onih van njih, zbog opasnosti od ograničenog nuklearnog rata veoma je realna i temelji se, pored ostalog, brojem i rasporedom postojećih i planiranih budućih nuklearnih sredstava na evropskoj teritoriji.

Američka vojna doktrina u celom posleratnom periodu, a naročito strategija ograničenog nuklearnog rata, oduvek je izazivala podzrenje i bojazan Evropljana da će bezbednost njihovih zemalja biti potpuno podređena američkim globalnim interesima, da bi evropske zemlje mogle da izgube svoj nacionalni i evropski identitet. Posebno to važi za uslove u kojima bi bezbednost Evrope potpuno

zavisila od SAD, u prvom redu od njihovog nuklearnog oružja bilo da se radi o strategijskom ili taktičkom nivou. Takva podozrenja zapadnoevropskih zemalja ponovo su oživela nakon objavljivanja programa američke *Strategijske odbrambene inicijative* koji je, takođe, namenjen odbrani američke teritorije iz kosmosa.

Još u vreme kada je u američkoj doktrini usvojen stav, koji su ubrzo prihvatile i ostale evropske zemlje u NATO, da „taktičko” nuklearno oružje treba da eliminiše prednost Sovjetskog Saveza i Varšavskog ugovora u konvencionalnom oružju u Evropi i da poveća „prag odvracanja”, ideje o ograničenom nuklearnom ratu postepeno i sigurno su se pretvarale u doktrinarnе stavove i raspored nuklearnog oružja namenjenog vojištu (evrorakete). Istina, uvođenje taktičkog nuklearnog oružja na evropsko kopno 1953. godine na Zapadu je tumačeno kao jačanje faktora odvracanja, jer je ono imalo zadatak da produži „konvencionalnu pauzu”, i da treba da služi ograničavanju upotrebe strategijskog nuklearnog oružja u Evropi. S druge strane, razmatranja o mogućnosti ograničenog nuklearnog rata u Evropi dobivala su na značaju i aktuelnosti u meri u kojoj je i Sovjetski Savez pojačao svoju vojnu moć, naročito nuklearno oružje namenjeno vojištu (rakete SS-20), koje je najpre rasporedio u evropskom delu svoje teritorije, a kasnije u nekim istočnoevropskim zemljama.

Posleratni razvoj američke vojne teorije i doktrine pokazuje da nema nikakve sumnje u to da se one *kontinuirano* razvijaju u pravcu ideja i rešenja koja nagoveštavaju mogućnosti uspešnog vođenja ograničenog nuklearnog rata i u Evropi, s tim što u ostvarivanju strategijskih ciljeva među američkim vojnim teoretičarima i ekspertima ima različitih teorijskih i doktrinarnih prilaza.

Jedna grupa teoretičara i stratega još šezdesetih godina zastupala je stanovište da američke snage, uključujući i nuklearne, treba da budu osposobljene i spremne za napad na vojne ciljeve, a ne na gradove protivnika. Uz to, morale bi da razvijaju efikasnu protivvazдушnu i protivraketnu odbranu, kao i svestrane mere zaštite civilnog stanovništva. Ukoliko bi se to postiglo, Sjedinjene Američke Države bi ostvarile prednost nad Sovjetskim Savezom i dobile bi određene ruke da upotrebe i taktičko nuklearno oružje, ukoliko bi to zahtevao nepovoljan razvoj situacije na evropskom ratištu (nemogućnost konvencionalnih snaga NATO da zaustave i da se suprotstave sovjetskim i ostalim snagama Varšavskog ugovora). Takva rešenja su, međutim, na Zapadu ocenjena kao nerealna, neekonomska, pa i skupa čak i za Sjedinjene Američke Države. No, suština takvih shvatanja, koja stalno evoluiraju, jeste u tome da nuklear-

ro oružje nema razumno opravdanje kao sredstvo za ostvarivanje mogućih racionalnih ratnih ciljeva.

Druga grupa stručnjaka je tvrdila da je bolje da Sjedinjene Američke Države svoje nuklearne snage više usmere ka dejstvima na gradove nego na vojne ciljeve u Sovjetskom Savezu. Takva solucija je izgledala racionalnija i ekonomičnija, ali je ocenjena kao rizična ne samo sa stanovišta njene realizacije već i opštih odnosa sa Sovjetskim Savezom, naročito u pregovorima o naoružavanju.¹⁰

Američka administracija je izabrala srednji put koji vodi daljoj afirmaciji doktrine ograničenog nuklearnog rata u Evropi, a koji se naročito forsira od početka osamdesetih godina. Postavljanje i razmeštaj sovjetskih raketa SS-20 koje su, navodno, postavljene zbog modernizacije i zamene zastarelih raketa SS-4 i SS-5, a ne kao novo oružje, što se na Zapadu a naročito u SAD protumačilo kao promena odnosa snaga i narušavanje ravnoteže u Evropi, značilo je nov podsticaj ne samo u nuklearnom naoružavanju već i daljem usavršavanju doktrine ograničenog nuklearnog rata.

Takav razvoj događaja i pogoršanje odnosa između supersila i blokova, pojačana trka u naoružavanju, naročito usavršavanje nuklearnog oružja namenjenog evropskom ratištu, sve zemlje u Evropi stavilo je pred mnoge nove i teške političke i vojne probleme. *Helmut Šmit*, tadašnji kancelar SR Nemačke prvi je upozorio na to u govoru koji je održao oktobra 1977. u Institutu za međunarodne studije u Londonu. On je postavio pitanje: mogu li Evropljani računati da će ih Amerika zaštititi i od sovjetskih raketa, odnosno da li će biti spremna da, zbog odbrane Evrope, potegne i strategijske rakete i tako rizikuje sovjetsku odmazdu koja bi se sručila i na njenu teritoriju. Ako nije, koji je onda odgovor zapadne Evrope na sovjetske rakete SS-20. Odgovor verovatno, nije u tome da se Evropa prepusti na milost i nemilost nuklearnom nadmetanju supersila, niti da se prepusti „dobroj volji” jedne ili druge strane, već u nastojanju da evropske zemlje više naglase svoju *samostalnost* i *odgovornost* za spostvenu odbranu, da pojačaju napore u pravcu razoružanja, pre svega smanjivanja i uklanjanja raketa „srednje” i „male” snage sa svoje teritorije.

Američki saveznici u Evropi nikada nisu mnogo verovali u mogućnost pobede Zapada u eventualnom nuklearnom ratu, a američke *peršing* i krstareće rakete su prihvatili prvenstveno kao sred-

¹⁰ Prvoj grupi pripadali su *Herman Kan*, *Maknamara*, *Sležindžer* i mnogi drugi „umereniji” protagonisti američke doktrine, a drugoj *Tomas Selinger*, *Leo Silard*, *Marton Kaplan* i drugi „tvrđi” zagovornici američke doktrine u Evropi.

stvo odvrćanja, a ne sredstvo nuklearnog udara. Evropljani na njih gledaju kao na zamenu i modernizaciju ranije postavljenog taktičkog nuklearnog oružja, u koje nikad nisu imali naročito poverenje. I njih su shvatili kao najefikasnije sredstvo sprečavanja rata, a ne „pobede”. Zbog toga se Evropljani tako zdušno zalažu za nastavak pregovora o „evroraketama”, da njihov kantingent ne bude sredstvo globalne američke politike i strategije u borbi za prestiž, zaloga u nadmetanju sa drugom supersilom.

Ograničeni nuklearni rat bi, za Evropljane, zaista značio početak nuklearne katastrofe, dok za Ameriku može da znači strategijsku procenu o većoj ili manjoj prednosti u odnosu na glavnog protivnika. Zbog toga je sasvim logično što o ograničenom nuklearnom ratu ne postoji jedinstvo pogleda na Zapadu, a pogotovo između Sjedinjenih Američkih Država i evropskih članica NATO. Američkom doktrinom Evropi je predodređena sudbina nuklearnog ratišta (dok je teritorija Sjedinjenih Američkih Država neprikosnoveni), odnosno Evropa postaje „talac” u nadmetanju supersila, a evropski „nuklearni kišobran” praktično je više u funkciji odbrane Sjedinjenih Američkih Država nego zemalja zapadne Evrope.

Međutim, i pored raznih oblika otpora osnovni stavovi američke doktrine u planovima NATO ipak se sprovode i u Evropi, uključujući osnovne ideje i rešenja strategije ograničenog nuklearnog rata. Ono što ovom prilikom valja posebno istaći jesu značajne *novine* u vojnoj doktrini NATO u Evropi, naročito u strategiji *isturene odbrane*. Te promene, pored ostalog, nastaju i neposredno su pod uticajem američke doktrine ograničenog nuklearnog rata iako se u poslednjoj deceniji rešenja traže u konvencionalnim snagama i novim borbenim sredstvima. Preispitivanje strategije isturene odbrane u NATO, prvenstveno u Sjedinjenim Američkim Državama, pokrenuto je i radi jačanja ukupne moći sa kojom Zapad računa nakon sadašnjeg ciklusa trke u naoružavanju (počeo je 1980. a planirana su sredstva do kraja ove decenije). Tome značajno doprinosi ne samo uvođenje tzv. evroraketa već i novih generacija konvencionalnog oružja u operativnu upotrebu oružanih snaga NATO na evropskom ratištu, modernizaciju vojnih formacija, sistema komandovanja, veza, logistike i slično.

Naglašava se *ofanzivnost* NATO-strategije na evropskom ratištu (raspored jedinica bliže granicama protivnika, razmeštaj nuklearnih snaga, naročito „evroraketa” u više evropskih zemalja na celoj dužini fronta kako bi dosegle najvažnije ciljeve protivnika, upotreba neutronskog oružja), jačanje pokretnih snaga i rezervi, jačanje sistema protivoklopne borbe, afirmacija ideje „dobiti prvu bit-

ku", pa i primenom preventivnog nuklearnog udara. General *Bernard V. Rodžers*, vrhovni komandant NATO-a kaže: „Dakle, moje stanovište je uvijek bilo da ako je svrha rata, htjeli mi to ili ne, da se uništi protivnik, onda to treba da napravimo najdjelotvornijim oružjem koje imamo. Sa stanovišta upotrebe sredstava s najmanjom dozom štete i rizika po naše vojnike to je svakako neutronska bomba”.¹¹

U tom kontekstu valja razmotriti Rodžersov plan, kojim se predviđa čvršće povezivanje komande NATO u Evropi sa Pentagonom, jačanje vatrenih i drugih mogućnosti konvencionalnih snaga i oružja, osposobljavanje komandi i snaga za izvođenje „napada u dubinu” na „polju protivnika” (uzvratna ofanziva). I dalje se, međutim, iz političkih razloga zadržava naziv „isturena odbrana” mada se, u suštini, radi o traženju mogućnosti i stvaranju uslova da se iz defanzive (kratkih odbrambenih dejstava) već u početnom periodu rata, pređe u *ofanzivno* izvođenje operacija, što u eventualno nepovoljnim uslovima zbog premoći protivnika u konvencionalnim snagama treba da omogući nuklearno oružje namenjeno vojištu.

U suštini, želja je da se vazdušno-kopnenim bitkama oružana borba što pre prenese na teritoriju i u dubinu rasporeda protivnika i tako osujete namere oružanih snaga zemalja Varšavskog ugovora da brzim i dubokim prodorima razbiju prve linije i borbeno dejstva razviju na teritoriji zemalja zapadne Evrope. Do tih saznanja vojni teoretičari i stratezi na Zapadu, naročito u SAD, došli su na bazi proučavanja brojnih manevara sovjetskih jedinica na evropskom prostoru u uslovima upotrebe najmodernijeg konvencionalnog i nuklearnog oružja. Na tim manevrima, prema američkim zaključcima, iskristalisalo se nekoliko osnovnih principa sovjetske doktrine: *brzina*, kao proizvod velike pokretljivosti i održavanja visokog tempa napada; *koncentracija* snaga na pravcu glavnog udara; *agresivnost* u borbi, što se postiže stalnim jurišima, probojem, udarom u pozadinu i gonjenjem protivnika; *očuvanje borbene efikasnosti*, što se postiže pravilnom organizacijom i koordinacijom svih rodova i službi, realnim planiranjem operacija, iznenađenjem, uspešnim komandovanjem i visokim borbenim moralom ljudstva. Stratezi u NATO smatraju da se odgovor na takvu sovjetsku doktrinu u uslovima prednosti u borbenom stanju vojnih formacija i geostrategijskom položaju evropskog ratišta može dati vojnom doktrinom Zapada koja počiva na konvencionalnom oružju nove tehnologije, pri čemu se ne zapostavlja nuklearno oružje, naročito operativno-taktičke namene.

¹¹ Tjednik „Danas”, od 9. novembra 1982, str. 16.

Razume se da koncepcija strategije „isturene odbrane” u prvom redu računa na ograničeni rat u konvencionalnim uslovima (tzv. konvencionalnu pauzu), što je nametnulo mnoge zahteve u daljem razvoju oružanih snaga i konvencionalnih borbenih sredstava. Zbog toga su se pred sve evropske članice NATO postavljali i još uvek se postavljaju zahtevi da ulože dodatne finansijske i druge napore radi povećanja vojnih efektivita, na čemu je naročito insistirao Pentagon i američki generali u komandama NATO radi realizacije koncepcije „napada u dubinu”. Brži razvoj i jačanje konvencionalnih snaga ne znači da se Evropljani odriču američkog nuklearnog oružja namenjenog vojištu, ali ga, ipak, stavljaju u drugi plan, „u rezervu”, odnosno računaju na njega kao na snagu koju Amerikanci treba da angažuju, ukoliko konvencionalne snage NATO ne izvrše postavljene zadatke. Međutim, američki planovi nisu uvek u skladu s tim osnovnim idejama koje se čuju i zastupaju u Evropi, naročito kad razmatraju razloge mogućnosti i efikasnosti upotrebe svojih nuklearnih snaga u ograničenom ratu na evropskom ratištu.¹²

Francuska doktrina računa sa mogućnošću izbijanja ograničenog nuklearnog rata, tako da i dalje radi na razvoju i modernizaciji svog nuklearnog potencijala. Tehnološki su potpuno spremni za proizvodnju taktičkog nuklearnog i neutronske oružja, a preduzimaju se i druge mere kako bi se francuske oružane snage i društvo u celini osposobili za ograničeni nuklearni rat. Pri tom naglašavaju potpunu samostalnost i autentičnost svoje strategije, jer ne pripadaju vojnim saveznicima, ne učestvuju u pregovorima o nuklearnom razoružanju, pa ih ne obavezuju dogovori supersila.

Britanska doktrina, premda zemlja raspolaže sopstvenim nuklearnim sredstvima, nema samostalna gledišta ni rešenja za ograničeni nuklearni rat. Velika Britanija u potpunosti podržava američku doktrinu o tome i važan je zagovornik ograničenog nuklearnog rata među evropskim članicama NATO.

¹² Ovde ne ulazimo u realne mogućnosti i slabosti nuklearnog oružja „male” snage, naročito neutronske oružja o kome se raspravlja bez dovoljno kritičnosti i sagledavanja problema koje unosi u borbena dejstva i za napadača. Manje se govori o realnim mogućnostima odbrane od *neutronske oružja*, a one su realne i uspešne ako se pravovremeno i solidno preduzmu odgovarajuće mere. Streljački zakloni, na primer, pružaju dobru zaštitu (streljački zaklon za ležeći stav može srednju smrtnu dozu smanjiti za 4—7 puta). Mogućnosti grupnih zaklona, pokrivenih rovova, saobraćajnica i uređenih skloništa još su veće, jer smrtnu dozu mogu da smanje toliko da je zračenje bezopasno za ljudstvo u tim objektima. Sloj betona i vlažne zemlje debljine 20—30 cm obezbeđuje 90 odsto zaštitu od neutronske zračenja, odnosno oko 50—60 cm betona ili 80—90 cm vlažne zemlje apsorbuje čak 99 odsto brzih neutrona koji se manifestuju pri ovim eksplozijama (Vuleta Vuletić, *Neutronske oružje i problemi zaštite*, „Vojno delo”, 4/82, str. 93).

O problemima i posledicama ograničenog nuklearnog rata moraju da razmišljaju i traže odgovore *sve evropske zemlje*, jer takav rat bi u Evropi imao široke razmere, tako da je malo verovatno da bi ma koja zemlja na kontinentu mogla ostati po strani nuklearnog gruzanog sukoba.

Razmeštaj nuklearnih evroraketa u našem susedstvu, a naročito planovi i način njihove upotrebe, neposredno ukazuju na opasnost da teritorija Jugoslavije i širi prostor na Balkanu i istočnom Sredozemlju mogu biti zahvaćeni ograničenim nuklearnim ratom. Postavljanje krstarećih raketa srednjeg dometa, na primer, na teritoriji susedne Italije, a u uslovima postojanja kriznih i ratnih žarišta u širem regionu Sredozemlja, daljeg podsticanja trke u naoružavanju i mogućnosti postavljanja takvih raketa na teritorijama drugih susednih zemalja zapadnog ili istočnog bloka, neposredno ugrožava bezbednost jugoslovenske teritorije, čak i pod uslovom da nuklearno oružje ne dejstvuje po ciljevima na našoj teritoriji i da se naša zemlja ne nalazi u ratu. Budući da se Jugoslavija nalazi na najkraćem putu između dva bloka, na jugoistočnom delu evropskog ratišta, rakete srednjeg dometa (2.500 km) lansirane sa Sicilije letele bi preko našeg prostora, jer tako mogu da dejstvuju po ciljevima u Sovjetskom Savezu na celom prostoru od Baltika do Crnog mora i u dubinu do Minska, uključujući i zemlje članice Varšavskog ugovora.

Leteći na veoma malim visinama (30 — 100 m) kao bespilotna letilica krstareća raketa svojom putanjom prilagođenom konfiguraciji zemljišta, na putu ka cilju preko naše teritorije povredila bi naš vazdušni prostor i suverenitet zemlje. Zbog toga naša zemlja, zajedno sa mnogim drugim državama, prvenstveno onima koje nemaju nuklearno oružje i koje su protiv njegove upotrebe, kao i protiv svakog rata, ulaže velike napore na političkom i međunarodno-pravnom planu radi rešavanja mnogih spornih pitanja u vezi sa instaliranjem i upotrebom krstarećih raketa i drugog nuklearnog oružja na teritorijama drugih zemalja.

S druge strane, svaka povreda našeg vazdušnog prostora i suvereniteta zemlje naišla bi na naše najodlučnije suprotstavljanje svim raspoloživim sredstvima. Svako naše kolebanje i neodlučnost u takvoj situaciji druga strana bi mogla oceniti ne samo kao našu slabost ili tehničku nemogućnost da se suprotstavimo modernim nuklearnim raketama, već kao ustupak drugoj strani, što bi se moglo protumačiti i kao način za pristupanje bloku i tako izazvati neželjene posledice. Zbog toga, pored odlučnosti u odgovoru na eventualne

provokacije i u odbrani suvereniteta zemlje, naša ratna doktrina predviđa odgovarajuća rešenja i pripremu svih snaga i potencijala društva i za borbu protiv snaga protivnika i u eventualnom ograničenom nuklearnom ratu. I u takvim uslovima do punog izražaja došle bi sve prednosti naše ratne veštine, koja se prvenstveno oslaња na sopstvene snage i odlučnost naših oružanih snaga i naroda da odbrane nezavisnost i integritet Jugoslavije.

SUMMARY

LIMITED NUCLEAR WAR

Theories and doctrines of the USA and the USSR on a limited nuclear war are presented and explained. Basic differences between them are pointed out.

Results of an analysis of the American theories and doctrinal solutions show a continuity and consistency of views of the USA concerning the role of the nuclear factor in their policy and strategy. Nuclear weapons intended for use in theatres of operations, i.e. for waging a limited nuclear war, are only one of many types of weapons in the armory of the American armed forces. This view has been incorporated into the NATO plans in Europe, i.e. into the „strategy of forward defence” which foresees possible use of nuclear weapons of small or medium power.

The Soviet theory and doctrine do not envisage a limited nuclear war. This is explained by political and military reasons as well as by the fact that such a war would inevitably escalate to the global nuclear catastrophe. In the USSR is considered that the American medium range missiles deployed in Europe are much more dangerous to the security of the Soviet Union than the strategic purpose missiles deployed in the USA. The Soviets point out that their nuclear weapons, also their entire armed forces and defence resources, are intended solely for the defence of their country, and that therefore medium range missiles are not considered in that context.

The article reviews further on the position and problems of security of European countries in conditions of a limited nuclear war as well as the views of those countries that possess their own nuclear weapons. Dilemmas and differences in perceptions and doctrinal solutions between the leading bloc countries and their allies are reviewed. A particular review of positions of countries outside blocs that advocate nuclear disarmament and denuclearization of certain areas of Europe that could become, out of many reasons, subjected to nuclear strikes by means of missiles deployed in neighbouring countries in an eventual limited nuclear war in Europe.

UNE GUERRE NUCLEAIRE LIMITEE

Le présent article donne un aperçu des théories et des doctrines des USA et de l'URSS sur une guerre nucléaire limitée et des différences que celles-ci présentent respectivement.

L'analyse, des théories et les solutions doctrinales des USA confirment la continuité et l'esprit de conséquence avec lesquels ils envisagent le rôle du nucléaire dans leur politique et stratégie. Le nucléaire destiné au champ de bataille, c.à.d. à la conduite d'une guerre nucléaire limitée n'est que l'un des moyens de l'arsenal de la puissance militaire américaine. Cette attitude est à l'origine des plans de l'OTAN en Europe, et préside à la stratégie de la „défense avancée" qui comprend aussi des armes nucléaires de portée réduite et moyenne.

La théorie et la doctrine soviétiques n'admettent pas une guerre nucléaire limitée. Cela s'explique par des raisons politiques et de stratégie militaire, de même que par le fait qu'une telle guerre serait nécessairement l'escalade à une catastrophe nucléaire mondiale. En URSS, on considère que les missiles américains de portée moyenne installés en Europe sont beaucoup plus dangereux pour sa sécurité que les missiles stratégiques déployés sur le territoire des USA. On souligne que le nucléaire soviétique, comme, d'ailleurs, l'ensemble des forces armées et de potentiels de ce pays, ne servent qu'à la défense, et que ses missiles de portée moyenne devraient être traités aussi dans ce même contexte.

En outre, l'auteur du présent article traite de la situation et des problèmes de sécurité des pays européens dans les conditions d'une guerre nucléaire limitée, ainsi que des attitudes des pays détenteurs d'armes nucléaires. Y sont indiqués les dilemmes et les différences des conceptions et des solutions doctrinales qui existent entre les principales puissances, les blocs et leurs alliés. Y est étudiée particulièrement la situation des pays hors blocs qui s'engagent en faveur du désarmement nucléaire et pour la dénucléarisation de certaines régions d'Europe, et dont les territoires, dans une guerre nucléaire limitée en Europe, pour plusieurs raisons, pourraient devenir le point d'impact des missiles déployés dans les pays voisins.

РЕЗЮМЕ

ОГРАНИЧЕННАЯ ЯДЕРНАЯ ВОЙНА

В статье объясняются теории и доктрины США и СССР, относящиеся к ограниченной ядерной войне, и указывается на существенные различия, имеющиеся между ними.

Анализ американской теории и доктрины подтверждает непрерывность и последовательность взглядов на роль ядерного фактора в их политике и стратегии. Ядерное оружие, предназначенное для театра военных действий,

то есть для ведения ограниченной ядерной войны, представляет собой только одно из средств, находящихся в арсенале американской военной силы. Такая позиция встроена в планы НАТО в Европе, в стратегию „передовых рубежей“, рассчитывающую и на ядерное оружие малой и средней мощности.

Советская теория и доктрина не принимают ограниченной ядерной войны. Это объясняется политическими и военно-стратегическими соображениями, а также и фактом, предусматривающим неминуемую эскалацию такой войны в мировую ядерную катастрофу. В СССР считают, что американские ракеты средней дальности, размещенные на европейском пространстве, представляют собой гораздо большую угрозу для его безопасности, чем ракеты стратегического назначения, размещенные на территории США. Подчеркивается, что советское ядерное оружие, а также и совокупные Вооруженные силы и потенциалы, служат для обороны страны и с такой позиции рассматриваются и ракеты средней дальности.

Наряду с этим в статье рассматриваются позиция и проблемы, связанные с безопасностью европейских стран в условиях ведения ограниченной ядерной войны, а также и положения стран, обладающих собственным ядерным оружием. Указывается на дилеммы и различия в понимании и доктринальных положениях между ведущими блоковыми силами и их союзниками. Отдельно рассматривается позиция внеблоковых стран, отстаивающих разоружение и создание безатомных зон в Европе, территории которых в возможной ограниченной ядерной войне в Европе, по различным причинам, могут стать целью ядерного удара ракет, размещенных в соседних странах.